

MŰHELYBEMUTATÓ

Acta Pharmaceutica Hungarica 71 367-371 2001

Than Károly gyógyszerész, Sopron

REISNER ERZSÉBEI

Than Károly gyógyszerész Sopron, Újteleki u. 54 – 9400

Summary

Reisner, E. "Károly Than" Pharmacy, Sopron, Hungary

The hundred year-long history of the "Károly Than" Pharmacy is surveyed. The widespread and versatile professional, humanitarian and public life activities from the turn of the century to the nationalisation and then to the privatisation are described. The paper also commemorates Professor Károly Nikolics, the prominent director and scientist, who has outstanding merits in making the city of Sopron one of the major headquarters of Hungarian pharmacy.

Összefoglalás

A szerző áttekinti a soproni Than Károly gyógyszerésznek az alapítástól eltelt mintegy száz éves történetét. A századfordulótól az államosításig, majd az államosítástól a privatizációig eltelt időszakban bemutatja azt a szerteágazó szakmai és közéleti tevékenységet, amelynek kiemelkedő alakja és irányítója dr. Nikolics Károly volt. Így válhatott Sopron a tárgyalt időszakban a hazai gyógyszerészetnek is jelentős városává.

„Csak a múltnak megbecsülésén épülhet fel a jövő”
(Széchenyi István)

A patika és a soproni gyógyszerészet története a XX. sz. első felében A századfordulótól az államosításig

A XIX. század végén négy gyógyszerész müködött Sopronban: az „Angyal”, az 1623-ban alapított „Arany Oroszlán”, a „Meváltó” és a „Magyar Király”. A város nagyarányú terjeszkedése indokoltá tette, hogy a belváros négy-reáljogú gyógyszerészára mellett egy ötödik, most már személyi jogú gyógyszerészeti jogosítványt is kiadjanak. Sopron lakóinak száma ugyanis ugrásszerűen növekedett, 30 év alatt közel 60%-os népességnövekedés volt tapasztalható. 1900-ban már több, mint 35 ezer lakosa volt a városnak.

28 pályázó közül Jéhn Vilmos kapta meg a jogot az új gyógyszerészeti létesítésére, aki már 21 évet töltött a pályán, s ebből 15 évet a soproni Oroszlán gyógyszerészárban dolgozott. Jéhn Vilmos a gyógyszerészetet 1893-ban először „Vöröskereszt gyógyszerészár” néven a mai Rákóczi u. 49. sz. alatt nyitotta meg, majd 1903-ban jelenlegi helyére, az Újteleki u. 54. sz. alatt megüresedett helyiségbe költöz-

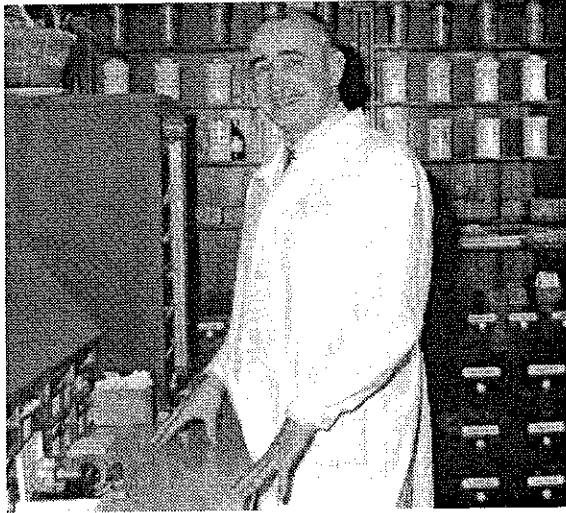
tette. A gyógyszerészár nevét 1912-ben, a „Vöröskereszt” név védetté válása után „Arany Kereszt”-re módosították.

Jéhn Vilmos igen sokoldalú egyéniség volt. Külföldi előírások alapján új magisztrális gyógyszereket készített, német szabadalom alapján gyártotta és forgalmazta a Bioglobinnel nevezett készítményt, gyógynövényeket gyűjtött, azokat maga szárította, aprította. Foglalkozott pirotechnikával, kitanulta az asztalosmesterséget, így polcokat, fiókokat maga is tudott készíteni. Volt saját háziyomdája, értett a könyvkötéshez, és elsajátította a fényképezést is. Fotólabort rendezett be, gyógyszerészárban fotócikket is tartott, és az első soproni fotóamatőröket ő tanította fényképezni.

1938-ig Jéhn Vilmos vezette a gyógyszerészárát, ekkor jogát ruházással fiának, Jéhn Antalnak adta át. Jéhn Antal gyakornoki éveit is édesapja gyógyszerészárában töltötte, majd 1935-ben nyert gyógyszerészeti oklevelet. Miután édesapjától átvette, az államosításig vezette az Arany Kereszt gyógyszerészárát (A jelenleg is Sopronban élő gyógyszerész 2000-ben személyesen vette át Budapesten a vasdiplomáját.)

Az Oroszlán gyógyszerészár 1917-ben került Nikolics Milivoj tulajdonába, aki már 1912-től ott dolgo-

zott, s 1950-ben bekövetkezett haláláig vezette azt. *Nikolics Károly* a gyógyszerész édesapától nemcsak hivatásszeretettel, szakmai tapasztalatokat örökölt, hanem átvette tőle azt a szemléletet, hogy a jól képzett gyakorló gyógyszerésznek, a betegek szolgálata mellett, aktívan részt kell vennie a helyi és szakmai közéletben is.

1. ábra Dr. *Nikolics Károly*, a soproni *Than Károly* gyógyszerésztervező vezetője

Személyes visszaemlékezések, családi emlékek, valamint a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület soproni kerülete jegyzőkönyvei alapján képet alkothatunk a XX század első felének soproni gyógyszerészetéről. A gyógyszertárak közötti együttműködést néhány példa is jól jellemzi. Megszervezték a városban a gyári lerakatokat oly módon, hogy egy-egy gyógyszertár a kiválasztott gyártól vásárolt nagy tételben és ellátta a többi gyógyszertárat is ezekkel a készítményekkel. A kórháznak ekkor még nem volt saját gyógyszertára, ezért a soproni gyógyszertárak megegyeztek, hogy évente váltva szállítják a gyógyszert a kórháznak. Megvalósították az adóközösséget, ami azt jelentette, hogy a megye 26 gyógyszertára meghatározott összegű adót fizetett, és ezt a forgalom arányában egymás között osztották fel, egy nehéz helyzetben lévő kolléga adóját a többiek átvállalták.

A soproni gyógyszerészek aktivitását jól mutatják az alábbi feljegyzések: megyei gyűléseken aktívan hozzászóltak egy gyógyszerészeti törvény tervezetéhez (1908), a gyógyszerészképzés tervezett reformjához (1909), és soproni ülések alkalmával 1922-től többször is szorgalmazták

Gyógyszerész Kamara felállítását, 1932-ben javasolták, hogy a gyógyszertárak ellenőrzésébe gyógyszerészeket vonjanak be tisztiorvosok helyett. A harmincas évek végén Sopronban a kollégák rendszeresen összejöttek, és továbbképző előadások keretében osztották meg egymással az újabb ismereteket.

A század elején egy évig *Koritsánszky Ottó* is dolgozott az Oroszlán gyógyszertárban. A soproni gyógyszerészet múltjára vonatkozó levéltári kutatásának eredményét 1907-ben tette közzé a *Gyógyszerész Hetilapban*. *Rokoni* és baráti kapcsolatainak köszönhetően később is gyakran megfordult a városban.

Országos szakmai rendezvényeket is tartottak Sopronban a helyi gyógyszerészek aktív közreműködésével: 1929-ben az Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlését második alkalommal rendezték a városban (az első 1847-ben volt ugyanitt), 1932-ben pedig Sopronban tartotta a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület az országos közgyűlést. Ez a szakmapolitikai szempontból is jelentős esemény jól sikerült társasági programmal, semmeringi kirándulással is kiegészült.

Nikolics Károly gyakornoki éveit is édesapja gyógyszertárában töltötte. Vendéghallgatóként kémiát és botanikát hallgatott a soproni egyetemen és dolgozatot írt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület *Rozsnyay Mátyás* pályázatára, amellyel második díjat nyert. 1940-ben, a diploma megszerzése után Budapesten, a Szerves- és Gyógyszerészi Kémiai Intézetben kezdett doktorjelöltként dolgozni. Témavezetője *Végh Antal*, adjunktus lett. Tanársegédként az oktatásban is részt vett, gyakorlatokat vezetett és *Széki Tibor* professzor előadási asszisztense volt. „Néhány gyógyszerkönyvi készítmény tartalmi meghatározása” című egyetemi doktori értekezése (1943) új analitikai eredményeket tartalmazott.

Közel másfél éves katonai szolgálat után, 1945-ben vegyészdoktor és gyógyszerész végzettségű feleségével hazatérve a fővárosból, átvette beteg édesapjától az Oroszlán gyógyszertár vezetését. A háborús károk után nehezen magára találó soproni gyógyszerészet szolgálatában igyekezett mindazon ismereteket, tapasztalatokat, kapcsolatokat felhasználni, amikre egyetemi működése során szert tett. A háború utáni első nagyobb országos konferencián, az 1948-ban megrendezett „Centenárius Gyógyszerész Hét” rendezvényen *Nikolics* doktort, a fiatal soproni gyógyszerészt ott találjuk előadónak.

Az államosítástól a privatizációig

1950. július 28-a szomorúan emlékezetes dátum a magyar gyógyszerészet történetében. Az erre a célra létrehozott háromtagú bizottságok délelőtt fél tízkor országszerte megkezdték a patikák államosítását. Felvették a gyógyszertárak leltárát, amely kiterjedt a gyógyszertár-tulajdonosok házáira is, melyben a patika működött. Az addigi tulajdonosokat, bérlőket más gyógyszertárba helyezték át. Így történt ez Sopronban is. *Jélm Antal* az Arany Kereszt gyógyszertárból az Oroszlán gyógyszertárba, *dr. Nikolics Károly* pedig az Oroszlánból az Újteleki utcai gyógyszertárba került, amelynek nevét a többi patikáéval együtt sorszámra változtatták: az Arany Kereszt gyógyszertár ettől kezdve 5/17 számot viselt. A feliratot, a portált díszítő fém keresztet eltávolították és csak mintegy tíz év elteltével sikerült az új gyógyszertárvezetőnek elérni, hogy a szám mellett a patika *Ihan Károly* nevét viselhesse. Az államosítást követő években a gyógyszertár személyzete a vezetővel együtt három fő volt, ez a létszám később aztán fokozatosan bővült. A patikában dolgozók közül csak egy nevet említek: *Kántor Dezsőné* 30 évig (1954-1984) volt a gyógyszertár fáradhatatlan, megbízható, aktív gyógyszerésze, akinek helytállására *Nikolics doktor* mindig nyugodtan támaszkodhatott.

A gyógyszertárak munkájának irányítására minden megyében megalakult a Gyógyszertárak Nemzeti Vállalata, amely nevében és jellegében az évek folyamán többször változott. A laikus vezetést 1956 után fokozatosan szakember gárda vál-

totta fel, ez alapvető feltétele volt a szakmai fejlődésnek. A patikák egészen a privatizáció befejezéséig gyógyszerértári központokhoz tartozó egységekként működtek.

Röviden tekintsük át azokat a területeket, amelyeknek eredményei bizonyítják annak a törekvésnek (elképzelésnek) a létjogosultságát, hogy vidéki gyógyszertár mostoha körülményei között is lehet tudományos munkát végezni, hogy egy patika is válhat a gyógyszerészet vidéki bázisává. Mindezek sok ember összefogásának, együttes munkájának eredményei. Ez az elképzelés azonban mégis csak úgy valósulhatott meg, hogy *Nikolics Károly* felhasznalta mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket eddigi pályáján szerzett, nagy elszántsággal, ambícióval, lelkesedéssel látott a kitűzött cél megvalósításához. Jó kapcsolatteremtő készséggel, máskor megfelelő kompromisszumkészséggel másokat is megnyert az ügynek. Minden újra való nyitottság, szakmaszeretet, érdeklődés, széles látókör jellemezte és ezt igyekezett átadni tanítványainak, munkatársainak is, akikkel pályája során kapcsolatba került.

Oktatás, továbbképzés

A város gyógyszerészei a napi feladatok ellátása mellett már az államosítás előtt is törekedtek arra, hogy maguk és munkatársaik szakmai felkészültségét minél magasabb szinten tartsák, hogy egymással megosszák mindazokat az ismereteket, amelynek birtokába jutottak. Ennek újraélesztése volt a városon belüli gyógyszerész továbbképzés elindítása már 1952-ben a helybeli és környéki gyógyszerészek részére. Ezen özszejöveleteken szerepeltek többek között az V Magyar Gyógyszerkönyv bevezetésével kapcsolatos kérdések, gyógyszerertani ismeretek, szaklap-referátumok. Később személyes kapcsolatok révén a szakma egy-egy területének kiváló művelőjét, neves tudósokat, professzorokat sikerült meghívni előadások tartására. Ez a kezdeményezés is alapját képezte az intézményes továbbképzés kialakulásának. 1962-től kezdve évenként megrendezésre került városunkban két-, majd három hetes oktató gyógyszerészeti továbbképzés. Ezt 1969-től hálózati gyógyszerészek

2. ábra. Dr. Nikolics Károly munkatársai körében

részére szervezett, általános továbbképző tanfolyam váltotta fel Erre főleg dunántúli, de távolabbi megyékből is érkeztek évről-évre kollégák. A továbbképzés irányítását először a Gyógyszerész Szakcsoport, majd az Orvostovábbképző Intézet vette kezébe. A helyi szervezést, a tematika összeállítását, az előadók felkérését Nikolics doktor végezte. Az előadók között rendszeresen szerepeltek egyetemi oktatók mellett vidéki gyógyszerészek. Már 1958-ban az I. Soproni Gyógyszerésznap szakmapolitikai vitafórumán felvetődött a szakgyógyszerészképzés gondolata, ami azonban csak 14 év múlva valósult meg. 1978-tól Sopronban is lehetett „Gyógyszerellátási és gyógyszerügyi szervezési szak”-ból vizsgát tenni.

A gyógyszerészek kezdetől fogva gondot fordítottak munkatársaik képzésére, továbbképzésére is. A gyógyszerterek segédszemélyzetét korábban szakképzettséggel nem rendelkező laboránsok alkották. 1950-ben a nagy gyakorlattal rendelkező rátermett laboránsokat előkészítették aszisztens vizsgára, melyet Budapesten (már az államosítás után) sikerrel tettek le.

A munka melletti tanfolyamok után az 1972-ben elkészült Szent György utcai iskolában megindult az asszisztensek nappali képzése. Az intézetben 1975-ben szakasszisztens képzés is kezdődött, majd ugyanitt továbbképző tanfolyamok is megrendezésre kerültek. Az épület megszerzésében, kialakításában, a képzés beindításában Nikolics Károly aktív szerepet vállalt. Sok nehézséggel kellett megküzdenie, elképzelései részben nem valósulhattak meg. Ennek ellenére részt vett az elméleti képzésben, az asszisztensjelöltek gyakorlati oktatásában, és az iskolában folyó munkát, rendezvények szervezését mindig aktívan segítette.

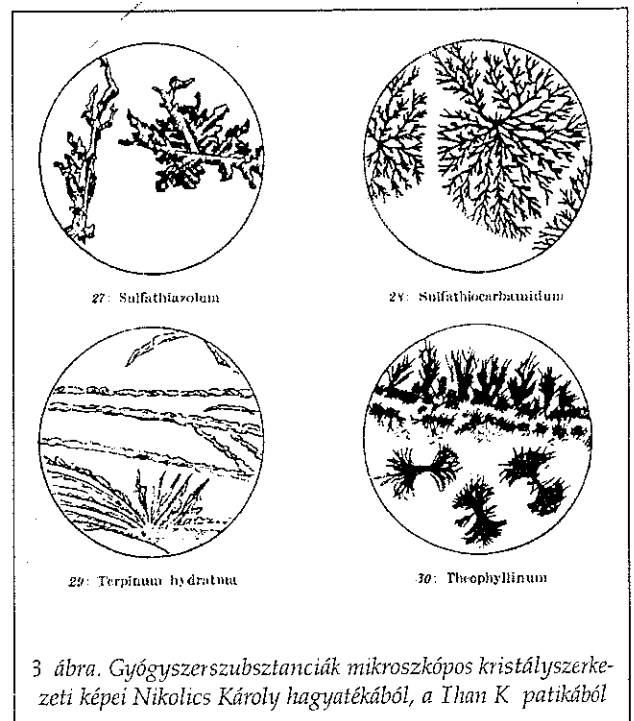
A harmadik fontos oktatási terület a gyógyszerészhallgatókkal való foglalkozás, a megfelelő gyógyszerész-utánpótlás nevelése volt. Nikolics Károly aktív évei alatt 33 államvizsgás végezte a Than Károly gyógyszerterében fél éves gyakorlatát. Többek közöttük rövidebb-hosszabb ideig itt is dolgoztak. A gyakorlati munka elsajátítása mellett rendszeres elméleti foglalkozás segítette az államvizsgára való felkészülést. Az itt töltött idő alatt az oktatáson és számonkérésen túl Nikolics doktor felkeltette a fiatalok érdeklődését a tudományos témák iránt, bevezette őket az irodalmazásba, előadások tartását bízta rájuk, dolgozatok írására, Rozsnyay Mátyás emlékversenyeken való szereplésre ösztönözte őket. Mindeközben a tanítványok látóköre szélesedett, szakmai igényességre tettek szert, emberekkel (betegekkel, orvosokkal, kollégákkal)

való bánásmódot tanultak. A Nikolics-tanítványok ma is tudnak egymásról, a Than Károly patika hasonló emlékeket idéz fel valamennyiünkben.

Szakmai-tudományos, közéleti tevékenység

A kísérletes munkára Nikolics doktor személyes példaadással nevelte tanítványait. Patikai körülmények között készítette el kandidátusi értekezését, amely szerves gyógyszeranyagok azonosítására szolgáló mikroanalitikai eljárást ismertet. A módszer lényege, hogy szerves oldószerből átkristályosítva, jellegzetes kristályformák alapján, mikroszkóp segítségével gyorsan és megbízható módon azonosítani lehet harminc, gyógyszerterében előforduló szerves gyógyszeralapanyagot. A szép kristályképeket mindenki ismeri, aki akárcsak gyakorlaton előfordult a Than patikában. További analitikai munka eredménye lett egy „Szerves gyógyszeralapanyagok krisztallográfiai vizsgálata” c. könyv szerkesztése, majd később a tudományok doktora értekezés kidolgozása, amely már műszeres vizsgálatokat is tartalmaz. Foglalkozik a gyógyszeralapanyagok kristályszerkezetének analitikájával valamint ezek gyógyszertechnológiai és hatástani összefüggéseivel.

A tudományos munka tárgyi feltételeinek biztosítása sem volt egyszerű feladat: kezdve a több ezer kristályosításhoz szükséges csiszolt dugós

3. ábra. Gyógyszerszubsztanciák mikroszkópos kristályszerkezeti képei Nikolics Károly hagyatékából, a Than K. patikából

kristályosító edények elkészíttetésétől, a folyóiratok, szakkönyvek beszerzésén át olyan kapcsolatok megteremtéséig, amelyek útján termoanalitikai és röntgenanalitikai vizsgálatok végzésére is lehetőség nyílt. Tudományos eredményei elismerésképpen *Nikolics Károly* először címzetes docens lett, majd az OTKI rektora felterjesztésére 1978-ban címzetes egyetemi tanárrá nevezték ki. A budapesti egyetemen hallgatóknak fakultatív tárgyként előadta „A krisztallográfia gyógyszerészeti vonatkozásai” című kollégiumot.

Nikolics professzor tanítványait, kollégáit is bevonta a szakmai-tudományos tevékenységbe. Biztatással, tanácsokkal, témavezetéssel segítette a Rozsnyay Mátyás versenyeken indulókat, és irányította tíznél több egyetemi doktori értekezés kidolgozását. Az analitikai, technológiai témák mellett gyógyszerésztörténeti dolgozatok is készültek.

Felsorolni is nehéz, mely egyesületekben, szervezetekben volt vezetőségi tag pályája során. Ezek egyike sem volt névleges tagság, tiszteletbeli cím, valamennyi szervezetben ténylegesen, eredményesen dolgozott és mások munkáját is segítette. A Gyógyszerész Szakcsoport, majd később a Magyar Gyógyszerészeti Társaság megyei és országos vezetőségi tagjaként majd elnökeként tevékenykedett. Csak felsorolásszerűen villantsunk fel néhány Sopronhoz kapcsolódó kiemelkedő eredményt: több, mint 20 országos, részben nemzetközi részvételű konferencia szervezése a városban; 1968-ban az ország első Patika Múzeumának megnyitása; már a hatvanas évektől kezdve hivatalos együttműködési formák kialakítása szlovák, keletnémet és osztrák gyógyszerészekkel. A Gyógyszerkönyvi és a FoNo Szerkesztőbizottságokban való közreműködés a *Ihan Károly* patikában elvégzett kísérleti munkát is jelentett. Vállalva az utazás fáradalmait, hosszú éveken keresztül dolgozott a MIA Szerves- és Gyógyszeranalitikai Munkabizottságában és a Tudományos Minősítő Bizottság II. sz. Kémiai Szakbizottságában. A MIESZ tagegyesületekben és a IIT-ben való aktív tevékenységgel próbálta segíteni a „Sopron konferenciaváros” elképzelés megvalósulását.

Mindezen szerteágazó tudományos és közéleti tevékenység mellett a *Ihan Károly* patika vezetője volt. A mindennapi gyógyszerészeti feladatok, az orvosokkal való napi kapcsolattartás, a betegekkel való foglalkozás, tanácsadás fontos része volt munkájának. A betegek ma is emlegetik, hogy a

gyógyszerész úr hogyan segített rajtuk, amikor valamilyen panasszal fordultak hozzá segítségért. Közvetlen munkatársai számára pedig minden cím és rang nélkül egyszerűen *Karcsi bácsi* volt, akinek a patika valóban második otthona volt, és akinek nevelése, szelleme ma is érzeteti hatását a *Ihan Károly* gyógyszerertárban.

Az államosítás és a privatizáció közt eltelt évek eredményei a jövő számára is tanulsággal szolgálnak. Példát adnak arra, hogyan lehet építeni a múlt tapasztalataira, példát adnak a pálya iránti elkötelezettségre. Arra, hogy felülemelkedve súlyos sérelmeken, nehézségekkel küzdve is, minden körülmények között meg lehet találni azokat a lehetőségeket, amelyekkel élve szolgálni lehet a gyógyszerészet ügyét, szem előtt tartva a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület egykori jelmondatát:

„*Salus publica suprema lex*”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Jéhn A*: A soproni Arany kereszt gyógyszerertár története (nem publikált)
- Nikolics K*: Visszaemlékezések (nem publikált)
- A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye Sopron, 1968
- Soproni Patikamúzeum 1968–1993 (Az MGYI Győr-Moson-Sopron Megyei Szervezetének kiadványa.) Sopron, 1993.
- Nikolics K*: Szemelvények a soproni gyógyszerészet múltjából 1945–1985. (Soproni Szemle, 1986)
- A Magyarországi Gyógyszerész Egylet XXIV. járásának jegyzőkönyve (1884–1950)
- A Győr-Sopron Megyei Tanács Gyógyszerészeti Központja és a Magyar Gyógyszerészeti Társaság Győr-Sopron megyei Szervezetének tudományos munkássága 1950–1980 (Sopron, 1980.)
- Nikolics K*: Szerves vegyületek krisztallográfiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973
- Nikolics K*, *Horváth D.*: Gyógyszerészet 2, 158 (1958)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 8, 48 (1964)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 13, 224 (1969)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 24, 471 (1980)
- Reisner E*, *Nikolics K*: Acta Pharm Hung 52, 179 (1982)
- Reisner E*, *Nikolics K*: Acta Pharm Hung 53, 256 (1983)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 26, 81 (1982)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 34, 171 (1990)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 37, 507 (1993)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 37, 431 (1993)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 37, 74 (1993)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 37, 927 (1993)
- Nikolics K*: Gyógyszerészet 39, 171 (1995)